

SEE ON TOO

ALAN WATTS (6. I. 1915 – 16. IX 1973)
Sõnumitooja nr. 1 (25), jaanuar 1990

Me peame eelkõige vabanema kõne- ja mõtlemisharjumustest, mis jagab maailma kaheks ning ei lase meil näha, et see – vahetu, igapäevane ja praegune kogemus – ongi **TOO**, universumi eksistentsi täiuslik ja ülim olemus. Niisugune äratundmine on raskesti tabatav, ehkki üsna üleüldine teadvuse seisund, mis on mind lummanud rohkem kui miski muu sest ajast peale, kui sain seitsmeteistkümneseks.

Ma pole jutlustaja ega reformaator, vaid mulle lihtsalt meeldib kirjutada ja rääkida sellest, kuidas ma asju näen, nagu mõnele meeldib vannis laulda või mererannas pladistada. Mul pole missiooni ega kavatse ma kedagi pöörata, kuid ma usun, et kui niisugune teadvuse seisund leviks rohkem, siis lahustuks naerus ka upsakas mõttetus, mida peetakse selle maailma tõsiseks toimetuseks. Siis näeksime otsekohe, et kõrged ideaalid, mille nimel me üksteist tapame ja valitseme, on meid ümbritsevate imede – mitte ainult silmanähtavate loodusimede, vaid ka eksistentsi enda suures osas üleloomulike tõsiasjade – tühi ja abstraktne aseaine. Ma ei usu iialgi, et niisugune virgumine vähendaks meie tarmukust või ühiskondlikke pürgimisi. Otse vastupidi, poole selles rõõmust – kuigi lõpmatust pole võimalik poolitada – saame siis, kui jagame seda teistega, ning kuna vaimne ja materiaalne on lahutamatud, tähendab see samavõrd elu ja asjade kui taipamise jagamist. Selle võimalikkus sõltub aga täiesti nägemusest, mis võiks meid muuta niisugusteks inimesteks, kes suudavad millegi taolisega hakkama saada, mitte aga meie alalise süütunde õhutamisest, sest see ei loo midagi. Kui me tunneme, et meil on kohustus saada nägijaiks, võib see kõik ära rikkuda.

Mulle näib, kui vastuväärikalt see ka ei kõlaks, et sügavaim vaimne kogemus saab ilmuda ainult niivõrd valdava isekuse hetkel, et see ületab igal viisil iseenda. Võib-olla seetõttu Jeesus pidaski lihtrahva ja patustajate seltskonda paremaks kui õigete ja auväärsete oma. Omamoodi esimene samm on tunnustada iseenda isekust, petmata end sooviga olla teistsugune. Inimene, kes pole iseendaga kooskõlas, on kogu aeg halvatud püüdest minna ühekorraga kahele poole. Türgi vanasõna lausub selle kohta: "See, kes magab põrandal, ei kuku voodist välja". Kui patune saab aru, et isegi tema kahetsus on patune, jõuab ta võib-olla esimest korda iseendani ning on terviklik. Vaimne virgumine on keeruline protsess, mille jooksul üha kasvav arusaamine, et kõik on nii väär kui üldse olla saab, muutub äkki arusaamiseks, et kõik on nii õige kui olla saab. Või pigem, iga asi on just **TOO**, mis ta võib olla.

Kõige mõjuvõimsam tõik inimese vaimses, intellektuaalses ja poeetilises kogemuses on minu meelest alati olnud nende hämmastavate taipamishetkede universaalsus, mida Richard Bucke on nimetanud "kosmiliseks teadvuseks". Tegelikult ei ole see nimetus seda liiki kogemusele kõige õigem. Nimetada seda müstiliseks tähendaks selle ärasegamist nägemusega teisest maailmast või jumalatest ja inglitest. Nimetada seda vaimseks või metafüüsiliseks tähendaks väita, nagu poleks see samal ajal äärmiselt konkreetne ja füüsiline, väljendil "kosmiline teadvus" on aga okultistliku žargooni ebapoeetiline kõrvalmaik. Kõigist ajastutest ja kultuuridest on meil andmeid niisuguse ilmse elamuse kohta, mis ilmub tavaliselt üsna ootamatult ja ettearvamatu ning selgelt mõistetamatu põhjusel.

Nõnda kirkastunud indiviidile ilmub Too ereda ja võimsa tõsiasjana, et universum just niisugusena nagu ta sel hetkel on, nii terviku kui ka osadena, on täiesti *õige* ega vaja mingeid seletusi või õigustusi peale selle, et ta lihtsalt on olemas. Eksistents mitte ainult ei ei lakka olemast probleem: meel on nõnda imeliselt rabatud kõige – isegi selle, mida tavaliselt peetakse halvaks – enesestmõistetavusest ja kohasusest, et ei leidu küllalt vägevaid sõnu, väljendamaks selle kogemuse täiuslikkust ja ilu. Selle selgus tekitab mõnikord tunde, et maailm on muutunud helendavaks või läbipaistvaks, selle lihtsus aga jätab mulje, et maailma juhib ja korraldab mingi ülimõistus. Samal ajal tunneb indiviid tavaliselt, et kogu maailm on saanud tema enda kehaks ja mis iganes ta ka poleks, pole ta selleks muutunud alles praegu, vaid on olnud alati kõige muuga üks. See ei tähenda, nagu kaotaks ta tunde läbi, et näeb tegelikult kõigi teiste silmadega, oma identsuse ja saaks sõna otseses mõttes kõikiteadjaks, vaid pigem seda, et tema individuaalne teadvus ja eksistents ongi vaatepunkt, mida ajutiselt kasutab miski mõõtmatult suurem kui ta ise.

Selle kogemuse keskne tuum näib olevat veendumus või taipamine, et vahetu *praegu*, mis iganes ta loomus ka poleks, ongi kõige elava siht ja täiuslikkus. Seda taipamist saadab ja sellest voolab välja emotsionaalne ekstaas, intensiivne kergenduse, vabanemise ja valguse tunne ning sageli peaaegu väljakannatamatu armastus maailma vastu, mis on ometi sekundaarne. Tihti aetakse kogemusest tulenev nauding segi kogemuse endaga ja taipamine kaob ekstaasis, nõnda et indiviid, püüdes säilitada kogemuse sekundaarseid efekte, ei märka peamist – seda, et vahetu praegu on täiuslik isegi siis, kui ta pole ekstaatiline. Ekstaasi tingimatuks ja püsituks vastumõjukuks on meie tunnete pidev muutumine. Taipamine aga, kui see on küllalt selge, jääb. /.../

Niisugusel taipamisel pole vähimatki ühist "pinnapealse optimismi" või universumi tähenduse haaramisega mingi teravmeelse filosoofilise lihtsustuse terminites. Selle kõrval kõlavad kõik filosoofilised arvamused ja vaidlused nagu keeruliseks aetud edasi-tagasi pillutav laste lalin: "On!" – "Ei ole!" – "On!" – "Ei ole!" – kuni (kui vaid filosoofid samamoodi teeksid) nad tabavad selle mõttetuse ja veerevad naerust huilates kukerpalli. /.../

Oluline pole see, kuidas ma *tunnen*, ükskõik kas tõelise vabanemise ja selguse tunne on hetkel olemas või mitte, sest raskuse ja piiratuse tunne on samuti **TOO**. Selle lahknemispunktiga on filosoof

aga seatud vastamisi veidra kommunikatsiooniprobleemiga, eriti sel määral, mil filosoofia näib olevat mingil moel seatud religiooniga. Inimestel paistab olevat veendumus, et niisugustest asjadest kirjutatakse või räägitakse eesmärgil neid parandada või nendele midagi head teha, kusjuures eeldatakse, et kõneleja ise on ennast juba parandanud ja suudab rääkida autoriteetselt. Teisisõnu, filosoof on surutud jutlustaja rolli ja temalt oodatakse, et ta ise teostab seda, mida jutlustab. Tema sõnade tõesust kontrollitakse tema iseloomu ja kombelisuse alusel – kas ta näitab üles hirmu või mitte, kas ta sõltub "materiaalsetest abivahenditest" nagu viin ja tubakas, kas tal on maohaavad või armastab ta raha, kas ta läheb tujust ära või langeb depressiooni, või armub, kui ei tohiks, või näeb mõnikord välja pisut väsinud ja tohletanud. Kõik need kriteeriumid võiksid olla omal kohal, kui filosoof jutlustaks vabanemist inimolemisest või püüaks muuta iseennast ja teisi oluliselt paremaks.

Ühe eluea jooksul on peaaegu iga inimolend võimeline end parandama – sõltuvalt tarmukusest, ajast, temperamendist ja algtasemest. Nähtavasti on see sobiv tööpõld jutlustajatele ja teistele maailmaparandajatele. Kuid piirid, milles selline parandamine saab toimuda, on kitsad, võrreldes meie loomuse ja ümbruse tohutute mõõtmetega, mis jäävad samaks ja mida on väga raske parandada, kui väga seda ka ei soovitaks. Sellepärast ma ütlen, et kuigi on olemas koht iseenda ja teiste parandamiseks, ei ole probleemide lahendamine ja olukordadega toimetulemine mingil juhul ainuke ega isegi põhiline eluprobleem. Samuti pole see põhimõtteliselt filosoofia asi.

Inimlikke sihte aetakse taga tohtus ringlevas universumis, millel ma ei näe üleüldse olevat meie mõistes sihti. Loodus on palju enam mänguline kui sihipärane ja tõenäosust, et tal pole mingeid erilisi eesmärgi tulevikule, ei maksa maha kanda kui eksitust. Otse vastupidi, looduse kulg, nagu me näeme nii ümbritseva maailma kui ka oma organismi põhjal, sarnaneb rohkem kunstile kui ärile, poliitikale või religioonile. Iseäranis sarnaneb see muusikale ja tantsule, mis vallanduvad iseenesest ja ei taotle tulevikult midagi. Keegi ei kujuta ju ette, et sümfoonia peaks eeldama ettekande kestel oma kvaliteedi paranemist või et mängu ainuke eesmärk on jõuda finaali. Ma tunnen, et suures osas on meie eluga samamoodi ja kui me oleme liiga haaratud selle parandamisest, võime elamise üleüldse ära unustada. Muusikamees, kes muretseb peamiselt selle pärast, et iga järgmine esinemine oleks parem kui eelmine, ei suuda oma muusikasse sisse elada ega sellest rõõmu tunda ja ta avaldab kuulajatele muljet ainult oma kramplikult range tehnikaga.

Filosoofi asi pole mingil juhul teha sedasama, mida teevad moralistid ja reformaatorid. Selline asi nagu filosoofia, tarkusearmastus, sarnaneb rohkem kunstile. Niisugune filosoofia ei jutlusta ega propageeri seda, mis peaks meid parandama. Nii nagu mina asjast aru saan, peaks filosoof ilmutama ja pühitsema inimelu igavest ja sihipäratut tagapõhja. Liialduste ja imedeta tahab ta rääkida teistele sellest, et maailm on kujuteldamatult hea sellisena, nagu ta on, ja just selliste inimestega, nagu nad on. Pole tähtis, kui raske võib olla väljendada seda seisukohta nii, et ei kostaks läbi enesega rahulolu ega paistaks välja ambitsioonikas unistaja. Vähesedki vihjed sellele võivad olla veenvad, kui filosoofil on olnud õnne seda omal nahal kogeda.

Neile, kes tahavad näha kogu inimlikku toimimist kui eesmärgi poole püüdlemist, võib see paista sihina, soovina midagi parandada. Häda on selles, et meie Lääne tavaarusaam on rangelt aristoteleslik ja me usume, et ei tee kunagi midagi muidu kui hüve või naudingut pärast. Asja üle järele mõeldes ei saa aga öelda muud, kui et me teeme seda, mida teeme, sest kui me teeme *alati* seda, mis meile meeldib – isegi ennast tappes – pole mingit mõtet näidata seda, mis meile meeldib, lahus meie tegevustest. Sellise loogika järgi viskan ma vaid kivi tagasi klaasmajja, millest see ilmus, sest ma tean väga hästi, et müstilise kogemuse väljendusi ei saa loogilisel teel kontrollida. Vastupidiselt Aristotelesele müstik ei väida, et ta on loogiline. Tema kogemusvaldkond on sõnul väljendamatult. Kuid see ei tarvitse rohkem tähendada, kui et see on füüsilise looduse valdkond ja üldse mitte lihtsad mõisted, arvud või sõnad. /.../

Kui me küsime, missugune nägemus on õige, võime esmalt vastata, et sellist asja nagu tõe pole iseenesest olemas: tõe sõltub alati vaatekohast. Tuli on kuum naha suhtes. Maailma struktuur avaldub sellisena, nagu ta on, meie tundeorganite ja aju suhtes. Seetõttu võivad mõningad muutused muuta inimorganismi vastuvõtjaks, millele maailm on niisugune, nagu ta just selles nägemuses paistab. Samamoodi võivad aga teistsugused muutused anda meile niisuguse tõe maailmast, nagu see ilmub skisofreenilisele või musta masendusse langenud meelele.

Siiski võib esitada argumendi "kosmilise" kogemuse ülima tõe poolt. See põhineb lihtsalt sellel, et ükski energiasüsteem ei saa ennast täielikult kontrollida ilma liikumise lakkamiseta. Kontroll piirab liikumist ja seetõttu oleks täielik kontroll ka täielik piiratus. Kontroll peab alati alluma liikumisele, kui üleüldse liigutakse. Inimkeeles võrdub liikumise totaalne piiramine totaalne kahtlusega, oma tunnete ja meelte täieliku mitteusaldamisega. Võib-olla on selle kehatuseks äärmise katatonia, mis piirab igasuguse liikumise ja suhtlemise. Liikumine ja vabanemine piiratusest võrdub teisest küljest usuga, iseenda usaldamisega kontrollimatu ja tundmatu kätte. Äärmuslikul kujul võib see tähendada täielikku hoolimatust ja ülimalt kapriisitsemist ning esmapilgul võib sellisel piiramatul usul põhinev elu paista nägemusena maailmast, kus "kõik on õige". Siiski välistaks selline vaatepunkt väärtus igasuguse kontrolli ja siis poleks kohta õigustel ja piirangutel. "Kosmilise" kogemuse olemuslik osa eeldab aga, et teadvuse normaalne piiramine ego-tunde poolt on samuti õige, kuid ainult ja alati seetõttu, et ta allub piiratus puudumisele, liikumisele ja usule.

Asja tuum on lihtsalt selles, et seal, kus üldse on elu ja liikumine, peab usk olema põhiline, lõplik ja fundamentaalne, kahtlus aga teisane ja allutatud. See on üks viis öelda, et inimelu kõikehõlmavasse tagapõhja, millega filosoof kui kunstnik tegeleb, tuleb suhtuda totaalne jaatuse ja usaldusega. Muidu poleks üleüldse alust ettevaatusel ja kontrollil, mis puudutab üksikasju selle esiplaanil. Liiga kerge on

aga neisse üksikasjadesse nõnda sukelduda, et proportsioonitunne kaob, ja muutuda pööraseks, püüdes kõiki asju kontrollile allutada. Me muutume hullumeelseteks, ebakindlateks, kui kaotame arusaamise ja usu kontrollimatusse ja haaramatusse tagapõhjamaailma, mis on lõppude lõpuks seesama, mis me ise oleme. Erinevus täieliku, teadvustatud usu ja armastuse vahel on väga tühine, kui seda üldse on.

Tõlgitud raamatust: Alan W. Watts. This is It. N.Y., 1967, lk 17–39. Inglise keelest lühendatult tõlkinud Märt Läänemets.